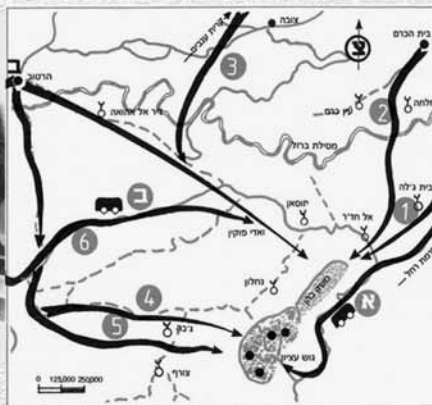

שער רביעי כל החיים לפנינו

לחיות משמעו ליצור. בהדסים גדלנו בקהילה שתרכוהה התאפיינה בדיאלוג יצירתי. חלפו חמישים שנה ואנחנו שקועים ביצירה: שבח וייס יצר תובנות בחקר הפוליטיקה והקדיש הרבה שנים ליישומן במערכת הפוליטית בישראל; מיכה ספירא יצר תובנות בחקר המוח; גדעון אריאל יצר תובנות בכיו-מכאניקה של האדם והקדיש שנים רבות כדי לשפר את הישגי הספורטאים בתחומים רבים. אורי מילשטיין יצר תובנות כאבני היסוד של התנהגות האדם ושל הצבא והמלחמה. חברים רבים נוספים עסקו ביצירה וראו ברכה בעמלם. נספר בהרחבה על הארבעה, והקורא ידמה בעיני רוחו את סיפוריהם של האחרים שאינם פחות ראויים. היום, כחמישים שנה אחרי ימי הדסים שלנו, אנחנו מבקשים להפיץ את תובנות פלא הדסים במערכות חינוך בעולם כולו. כל החברים הרשומים ב"צוות סיעור מוחות" בפתיחת הספר, הצטרפו אלינו ל"פרויקט הדסים", ליישום פרויקט הדסים משופר ברחבי תבל. אנחנו מזמינים את קוראי הספר להצטרף למפעל החינוכי הייחודי הזה ולהתקשר אלינו דרך הכתובת האלקטרונית המופיעה בעמוד הרביעי של הספר. בדיאלוג יצירתי נשנה את העולם.

דרכים אלטרנטיביות לגוש עציון

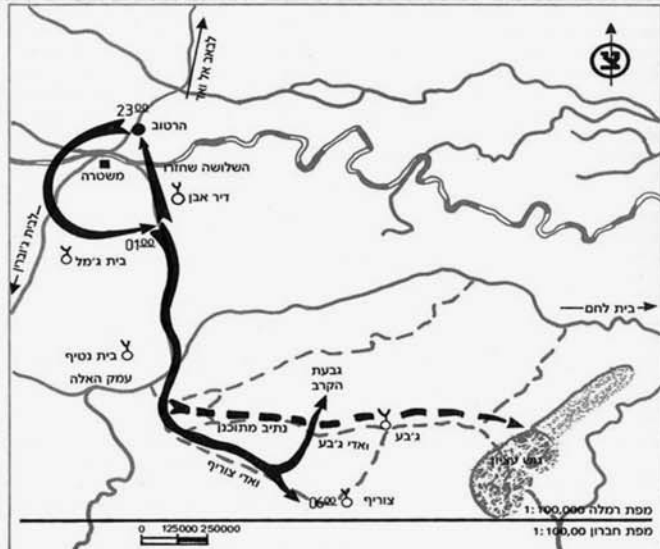
1 דרך רכב מרמת הרול
2 דרך רכב מיר טוב

3 דרך רמת הרול, 8 ק"מ
4 שעות הלכה
5 דרך בית הרם, 12 ק"מ
6 שעות הלכה
7 דרך קרית ענבים, 17 ק"מ
8 שעות הלכה
9 דרך וואדי ביבע, 24 ק"מ
10 שעות הלכה
11 דרך צוריף, 24 ק"מ
12 שעות הלכה
13 דרך הר טוב
14 במעלה ער אל אנטאם, 16 ק"מ
15 שעות הלכה

על מה חלמנו

והמשכנו לחקור את פרשת ה"ה

נתיב ה"ה
תרשים המסלול המתוכנן
והדרך שבה הלכו

פרק שביעי: מפעל הל"ה

א. משחית את הנוער

שנת לימודי השלישית בהרסים (1954-1955) לא ניבאה לי טובות, וטוב שכך. היום אני מבין את האינטואיציה של אז: בגלל הסביבה המאיימת, בגלל עקרון הכאוס ובגלל עקרון אי-הוודאות, נבואות טובות הן לעולם נבואות שקר, לאמור - טפלולים (מניפולציות). שהרי סטטיסטית, סביר יותר שיהיה רע משהיה טוב. אמנם בשל הישגי הגבוהים בלימודים זכיתי במלגה ממשלתית, ולמדתי בחינם, אך מצבי החברתי היה בכי רע. נתתי לכך ביטוי ביומני:

קדר עולמי, פתע נשברתי
זרועי נגדעה, למעופי בא הקץ
נפקחו עיני והנה התבגרתי
את לבי הפותה זה עתה פילח חץ.

את רוב זמני בכיתה ז' ובכיתה ח' ביליתי במחקר - בעזרת דודי משה, דפנה וגדעון לביא - על מלחמת העצמאות. דודי לא רק הנחה אותי, והשתתף בעצמו במחקר, אלא גם ערכו. לפיכך, הניסוח הסופי הוא של שנינו. הדיאלוג המורכב עם דוד משה הרחיקני מבני גילי. רובם ראו בי עוף מזור, כפי שהעידו בראיונות לספר הזה. הייתי גאה מאוד כיוון שהאמנתי בתמימות של נער בן ארבע-עשרה, צריך להודות - שהצלחתי להבין את הוויית הצבא והמלחמה, ולפצח שני אירועים צבאיים, בעוד שהמבוגרים נכשלו בכך. הייתי גם מאוכזב שאיש מחוץ לדוד משה, לדפנה ולגדעון לביא, לא העריך את תובנותי. דוד משה עודד אותי: "דגים מתים נסחפים בזרם, דג חי שוחה לכדו נגד הזרם. עליך להחליט אם ברצונך להיות מקובל בחברה ולהמית את אישיותך, או לטפח את אישיותך בבדידות מזהירה וכואבת". השכל קלט את הרעיון, הלב דחה אותו. הייתה לי אז תחושה חריפה של בדידות. היום אני מבין, שלגמרי לא הייתי בודד: דוד משה איתר את חריגותי - התעניינותי במלחמות - ועזר לי לפתחה, או אולי השתמש בי להגשמתו העצמית. דפנה וגדעון שיתפו אתי פעולה מתוך חברות, ולקחו חלק בהרפתקה יוצאת-דופן לילדים בבית-ספר יסודי. הם היו גיסותי; וליותר לא ניתן בכלל לצפות. גם היכולת לעבור הרפתקה מחקרית-אינטלקטואלית מעין זו, היא חלק מפלא הרסים.

בסוף כיתה ח', יוני 1954, מסרתי עותק של מחקרי לירמיהו ולרחל. הם הכירו את דוד משה מקבוצת "צופה-מורה" ומבן-שמן, ונחלקו בדעותיהם ביחס לעבודתנו המשותפת. לפני "החופש הגדול" הם זימנו את אמי ואת דודי להרסים, לפגישה בהשתתפותי, על הנושא הזה. בפגישה הסתייגה רחל מכך שדודי מעודדני לחקור את קרבות מלחמת העצמאות, וטענה שאלה בעצם מחקריו ולא מחקרי, ודודי מנצלני כדי לקדם את דעותיו הביקורתיות. היא אמרה כי איני די בוגר להבין את הבעיות הסבוכות של המלחמות ושל הקרבות, וכי עלי לעסוק יותר בריקוד ובספורט. אם לא אתערה יותר בחברת הנוער, לא רק שאסבול ואפסיד את הנאות הנעורים, אלא שאישיותי תתעוות, והדבר עלול להשפיע לרעה על כל חיי.

ירמיהו, לעומתה, טען, שהיא מגזימה מכל הבחינות. מצד אחד, השתתפותי בתפקיד ראשי בהצגה "פעמוני אביב", בסוף כיתה ח', מלמדת שאיני עוסק רק במלחמות, ומצד שני, כל אדם צריך לפתח את כישוריו, וכישורי נוטים דווקא לחקר מלחמות. אסור, לדעתו, להגביל את התפתחותו של אדם בתחום לגיטימי, אפילו אם התחום נחשב לעיסוק של מבוגרים.

משה שיפוני ואורי: דיאלוג שהצמיח ביקורת מלחמה.

1. אז קראו לה סטיפנדיה.

"קצב התפתחותם של מוצארט ושל ברהמס לא נענה להגדרות מוסכמות של גיל. הם חיברו מוסיקה, והיו מוסיקאים פעילים לפני 'גיל ההתבגרות'", אמר. "זאת ועוד", נכנס דוד משה לדבריו, "האבולוציה מביאה אותנו לבגרות מנטאלית ולבגרות גופנית כבר בגיל שלוש-עשרה-ארבע-עשרה. היו מקרים לא מעטים בשואה, שילדים צעירים בהרבה הגיעו לבגרות מכל הבחינות, ולא – לא היו שורדים. נכותי במלחמת העצמאות נגרמה מכך שאנשים מבוגרים נהגו בלא הבנה מספקת, כי בגיל צעיר הם לא התעניינו במלחמות. שילמנו מחיר יקר של ששת אלפים הרוגים ועשרת אלפים פצועים, עקב ניהול לא מבוגר של המלחמה.

"אלכסנדר מוקדון בימי קדם ונפוליון במאה השמונה-עשרה התעניינו במלחמות בעודם צעירים, וידעו לנהל מלחמות כהלכה. אנחנו צריכים לעודד ילדים, המתעניינים במחקר ביקורתי של מלחמות, ולא להקשות עליהם. עם אורי אני מקיים דיאלוג בוכריאני וביקורת נוסח שוובה על מלחמת העצמאות. הכתיבה המשותפת תכשירו להיות, בבגרותו, לא רק היסטוריון צבאי, אלא גם פילוסוף צבאי".

אמי: "שלחתי את אורי מהבית כיוון שחקרנותו הביקורתית הייתה למעלה מכוחותי. מסתבר שהיא גם למעלה מכוחכם".

"מה יש לך לומר?" פנתה אלי רחל.

"מלחמות הן המנוע של ההיסטוריה", השבתי במשפט שאמר לי הדוד משה בשיחותינו המרובות, "וכפי שאמר טרוצקי, גם אם לא נתעניין במלחמות, המלחמות יתעניינו בנו; וכך נגיע אליהן פחות מוכנים. אין משימה חשובה יותר מאשר להבין את ליקויי המלחמות ולתקנם. בכך תלוי גורלה של מדינת ישראל".²

ירמיהו סיכם: "המדריך של כיתה ט' בשנת הלימודים הבאה, בעוד חודשיים, יהיה אריה מר. הוא נכה ממלחמת העצמאות, מהנדס כימיה ואדם נבון מאוד. אני בטוח, אורי, שתגיעו להבנה, והוא ישגיח על מחקריך". ירמיהו לא שיער שהמפגש בין אריה מר לכיני יביא את הדסים לשיא התפתחותה.

לגבי בעיותי החברתיות, רחל צדקה: לא השתייכתי ל"להקה", ואפילו בימי שישי לא רקדתי. הישגי בספורט היו דלים. בשל קומתי הגבוהה נכללתי בנבחרת הכדורסל, אך הפעילות הספורטיווית הנמרצת של גדעון אריאל, של אשר ברנע, של איריס כנעני ושל חבריהם לא עניינה אותי. לעומת זאת, עיסוקי הנמרץ בקורות מלחמת העצמאות, בכיתה ז' ובכיתה ח', לא עניין את רוב חברי, ואחדים מהם אף לעגו לי. הוא גם לא עניין את המורים, שראו בי עוף מוזר ובעייתי, שכל ענייניו לבקר, להרגיז, ולנפץ מיתוסים. הקשיתי מאוד על המורים ועל המדריכים, שהשתמשו במיתוסים ככלי חינוכי. אכזב אותי מאוד, שאפילו המורה להיסטוריה שלמה אחיטוב, המורה לתנ"ך שלום דותן, והמורה לספרות מיכאל קשטן, ראו במחקרי משובת נעורים, שהגיע הזמן לנוטשה.

אבינועם קפלן, המורה לביולוגיה, ואלה פוגל, ספרנית הכפר, שהייתה קצינה בפלמ"ח, התייחסו אפילו בעוינות לחשיפתי את מחדלי מלחמת העצמאות. הם סברו שאני משחית את הנוער. יחסם הרגיזני וגם החניף לי, שכן סוקרטס הועמד למשפט והוצא להורג באשמת השחתת הנוער. באותה התקופה התעמקתי בדיאלוג ההתנצלות של אפלטון. היחידים שהבינו לרוחי היו גדעון לביא ודפנה אורדנג, חברתי. לכן, למרות שלא הייתי

שרה מילשטיין התקשתה להתמודד עם ביקורתו של בנה.

2. על תשובה זו העירה לי שפרה, רעייתי: "לי, אישית, יש בעיה עם התשובה, כיוון שזה אומר לגביך, שאתה ילד-איש תקוע ואובססיווי. בגיל ארבע-עשרה, חמש-עשרה, קבעת תזה, ולא חשוב עד כמה היא נכונה, וכל חיך אתה עסוק בלהבין ולחשוף את ליקויי המלחמות". היא צודקת, אך בניגוד לה, אני מודה למורי בהרסים, לדוד משה, ולחברי דפנה וגדעון, על שבגיל כה צעיר אפשרו לי להגיע לתובנה זאת. אני סבור שתזה זו, שאני "תקוע" איתה מאז, נכונה, ואין שום סיבה לנטוש אותה.

מאוהב בה, יצאתי אתה, והדבר גרם לי קונפליקט נפשי.

בסוף בית-הספר היסודי ולקראת תחילת לימודי בבית-הספר התיכון התחילה להתגבש בי ההכרה כי עיוות מידע (דיס-אינפורמציה) הוא מאפיין מובנה במציאות כאשר היא. לאנשים יש עניין להחזיק את הקלפים קרוב לחזה, ולא לספר את האמת. ככל שהאמת קשה יותר, כך הם נוטים יותר להסתירה, כדי שאחרים לא ישתמשו בה נגדם. מכאן הגעתי למסקנה, שרוב ההיסטוריה הכתובה ורוב מה שאנחנו יודעים על המציאות, אינם אמת. זה הטעם, שרוב מעשינו פגומים ואנחנו נכשלים שוב ושוב בביצוע פעולות מורכבות. מעולם לא האמנתי לאיש, ומגיל ארבע-עשרה בערך יש לי הסבר רציונלי לכך.

בתחילת שנת הלימודים בספטמבר 1954 חל מפנה דרמטי במצבי: הגיע להדסים מורה חדש לכימיה, אריה מר, שהיה גם המדריך החברתי של קבוצתנו, קבוצה ה'. שושנה לרנר הייתה אם-הבית החדשה שלנו. עם שניהם התיידדתי מיד. גם גדעון לביא התיידד מאוד עם אריה מר. כך גדעון ואני הפכנו לחברים קרובים. בילינו בשיחות לתוך הלילה בדירתו של המדריך החדש בקצה מסדרון הקבוצה. לעתים גם דפנה הצטרפה אלינו. אריה מר היה מורה יוצא מהכלל (מספר אפרים גת). אני כימאי בזכותו של אריה. הוא ידע להעביר את החומר בצורה מעניינת. הייתה לו אישיות כובשת, הוא היה סימפתי ופיקח. הוא התקרב מאוד לתלמידים ולא שמר כלל על דיסטנס. בינינו לבינו היה דיסטנס טבעי, שנבע מכך שהערכנו את חוכמתו. הוא ניצב בעינינו על מדרגה גבוהה מכולנו, לא משום שהוא עלה עליה, אלא משום שנולד כך.

גדעון לביא, שלמד כימיה בטכניון, היה כוכב-על אצל אריה מר.

אריה מר היה ציניקן (מספר גדעון לביא). הוא הרבה להשתמש בלשון סגי-נהור. הוא היה מגיע לכיתה בסנדלים, ונראה כמו תלמיד, ולא כמו מורה. רוב המורים בהדסים היו פרובינציאליים. באריה היה ניחוח של העולם הגדול.

לא זכיתי ללמוד כימיה אצל אריה. גדעון לביא ואפרים למדו בכיתה גבוהה יותר. כשהם למדו כימיה, בכיתה שלי למדו פסיקה. אחר-כך עזבתי את הדסים. ואף-על-פי-כן, אריה היה מהאנשים שעיצבו את אישיותי, משום שהבין כמוני עד כמה בני-אדם נוטים בדבריהם לעוות, ביודעין ובכוונה, את המציאות. בגין שאיפתו לומר את האמת שילם מחיר כבד במפעלנו המשותף - פרויקט הל"ה - האמת עמדה למבחן, וגילינו שלא קל להציג את המציאות כמות שהיא.

ב. יעד של השב"כ

אריה נולד למשפחה אמידה בקישינייב שבבסרביה בשנת 1925. בהיותו נער, עקרה המשפחה לבוקרשט, בירת רומניה, שם למד אריה בבית-ספר תיכון. היה תלמיד מצטיין, ושלט ברוסית, בצרפתית, ברומנית וביידיש. גם קרא ספרים באופן כפייתי על כל נושא שבעולם. כך שמגיל צעיר היה לו ידע ברוב התחומים, שאף למבוגרים לא היה, והדבר גרם להתנגשויות אתם - גם אז וגם כשבגר. רעייתו חווה סיפרה שכשנטה למות בנובמבר 2000, מגידול בבטן, התפלל שמותו קצת ישתהה כדי שישלים לקרוא ספר שהיה שקוע בו.

בפרוץ מלחמת-העולם השנייה, ברח משפחתו לברית-המועצות, ובילתה את רוב ימי המלחמה באוזבקיסטן בתנאים קשים מאוד. הוא סיים בברית-המועצות אימונים בבית-ספר לקצינים. בבית-הספר הסובייטי לקצינים גילה עד כמה החשיבה הצבאית כאשר היא פרימיטיבית, ומה מחירה האיום של פרימיטיביות זו. ולקראת סוף המלחמה התחיל ללמוד כימיה באוניברסיטה באודסה. לאחר תום המלחמה, חזרה המשפחה לבוקרשט מבלי שאריה סיים את לימודיו.

אריה מר, קורא ספרים כפייתי.

כבר בשנת 1945 עלה ארצה, והתגורר בתל-אביב. במלחמת העצמאות התגייס לגדוד 32 של חטיבת "אלכסנדרוני", ונפצע קשה בזרועו השמאלית, ב-25 במאי, במבצע "בן-נון א" בלטרון. במשך כשנתיים בילה בבית-החולים תל-השומר. ניתח אותו פרופ' אליהו ספירא, אביו של מיכה, חברנו, והציל את זרועו מכריתה. בתל-השומר התרפאו והשתקמו אז כאלף פצועים, שרבים מהם, לרבות אריה, נותרו נכים. הוא היה היושב-ראש השני של ארגון נכי צה"ל. הוא התאהב בחווה, אחת האחיות, ונשא אותה לאישה. לאחר שסיים את תקופת השיקום, השלים בטכניון את לימודיו לתואר ראשון בהנדסת כימיה, ובא להדסים עם אשתו ועם אסתר, בתם.

עמנואל גרנצרוז' נפצע בהתקפת אצ"ל על רמלה, והתיידד עם אריה בתל-השומר. הוא סיפר:

מעבר להשכלתו הרחבה ולסקרנות האינטלקטואלית, שדרכנה אותו לנסות להגיע לחקר האמת בכל נושא ועניין, אריה התאפיין בסבלנות יוצאת-דופן להקשבה מוחלטת לטיעוני הצד שכנגד, תופעה נדירה מאוד בקרבנו. בסופם, אריה נהג להרצות את השקפתו השונה בצורה תרבותית ובהיגיון מתמטי, וזאת מבלי לנקוט נימה של זלזול, או של ביטול, בדברים שהושמעו מנגד.

האווירה בארץ-ישראל הייתה אז הירואית. ילידי הארץ היו אפופים בהילת גבורה, מבלי להתייחס לשאלה מה באמת קרה בקרבות עצמם. כולם היו חדורים במיתוס גבורה. הפלמ"ח נחשב ליצירה המפוארת ביותר של הציונות. אריה היה יוצא-דופן בעמדותיו הביקורתיות, והוא נהג להביע אותן.

השלטון, שהיה אז בידי מפא"י הסוציאליסטית, לא הפגין סובלנות יתירה כלפי ביקורת כלשהי, אף אם הובעה על-ידי סוציאליסטים. על אחת כמה וכמה שהופגן חוסר סבלנות כלפי אורי אבנרי, עורך השבועון "העולם הזה", שהיה לרועץ בעיני הממשל עקב לוחמנותו החריפה. ממקור כלשהו הגיע, כנראה, שמעו של אריה לאוזני אבנרי, שביקש לקרבו אליו. אריה השתתף בשתי פגישות, לפחות, אצל אורי אבנרי. המעקב אחר "העולם הזה" עלה גם על אריה. השב"כ הגיע, כנראה, למסקנה, שגם אריה נמנה עם מבקריו החריפים של השלטון.

אריה החל להיות מוחרם, ועל-אף כישוריו המקצועיים המובהקים נמנעה העסקתו במפעלים, שבהם היה מעוניין, כעשויים לתרום להתפתחותו המקצועית. באותה התקופה חסרו בארץ בעלי מקצוע כמוהו, ואף על פי כן השערים היו נעולים בפניו. זה אחד הטעמים שבגללם הוא פנה ללמד בהדסים. בסופו של דבר, כתוצאה מההחרמה, ירד אריה מן הארץ.

על דמותו של אריה שוחחנו ארוכות עם חווה, אלמנתו, שהתוותה עבורנו את דיוקנו. מהשיחה נשקפה דמות של אדם, ששאף למקוריות ולעצמאות אינטלקטואלית. תביעתו גרמה למשברים בחיי הפרט. במישור הפוליטי, הוא ציפה ממדינת ישראל הצעירה להגיע לעצמאות כלכלית ולא להפוך למדינה טפילה. הרי הראיון שלנו עם חווה:

"כיצד נראה אריה?"

"בפגישה הראשונה, ראיתי אדם לא גבוה, והיה לו חן. הוא נראה כל-כך אצילי בהתנהגותו ובדבריו. זו הייתה חוויה להיות קשורה אתו. קיבלתי ממנו הרבה, כי היה חכם, נאה מאוד, חביב ונחמד. הוא לא היה אדם קל. הוא דרש מאחרים שיהיו כמותו. הוא לא סלח לאנשים.

"למדתי את אישיותו, והסתגלתי אליה.

"היו לו שתי גומות חן נהדרות בלחיים ועיניים כחולות. זמן-מה לפני שהכרתי אותו החליט לגלח את ראשו. בתמונה הוא נראה כאוחז בידו החבושה את ראשו המגולח.

הוא נראה צעיר מאוד. היה לו שיער בהיר."

"איך נפגשתם?"

"נפגשנו באחד משבילי בית-החולים. הייתי עם עוד חברה, אך הוא שם לב דווקא אלי, והתחלנו לדבר. למחרת הופיע אצלי בביתן בחולצה כחולה בהירה, ועל כל כפתור היה פרח מרגריטה, פרח-בר. זה מצחיק, נכון? הוא שפע חיבה וחמימות. באוזני בחורות, שהיו חברותיו ממש לפני, קרא משירת פושקין. כל אחד רצה להיות אתו.

"הייתה לו צלקת עמוקה בחלק העליון של הזרוע. היה מתלונן על כאבים איומים ביד. ד"ר כצנלסון, האורטופד של מחלקה 22 אמר לו, 'אני לא רואה שום דבר'.

"אריה הציע, 'תן לי מכה ביד'.

"האורטופד היכה אותו, וממקום הפציעה התפרצה המון מוגלה. הרבה קיבלו אוסטיומליטיס (דלקת עצמות), שממנה לא נפטרים מהר."

"מה הוא הרגיש לגבי הפציעה ולגבי קרב לטרון?"

"לא דיברנו על זה הרבה. הייתי תחת ההשפעה של מה שעבר על משפחתו בשואה. החיים בזמן מלחמת-העולם השנייה היו של מאבק יום-יומי לשרוד. בגלל המלחמה, לא סיים את הלימודים וזה הציק לו. היה צריך לחזור ללימודים, אך לא הייתה לו יכולת, עקב מחסור באמצעים ובגלל הצורך להשתקם. הוא סיפר על הפציעה, וזהו."

"האם היו אז דיונים פוליטיים?"

"אריה וחברו עמי התווכחו ללא הרף. אני ברחתי, כי צעקו זה על זה. הם אהבו את להט הוויכוח. עמי היה רוויזיוניסט ואיש אצ"ל לשעבר, ואריה היה סוציאליסט."

"מה עניין אותו?"

"כל דבר שקשור למדע, לספרות ולמוסיקה. היה לו עניין בפוליטיקה. אחרי מלחמת השחרור כולם דיברו על פוליטיקה."

"האם הוא התייחס ממדינת ישראל?"

"הוא שנה את מדיניות השנור. הוא רצה שאנשים יסמכו על עצמם ולא ישנורו; שמדינת ישראל תתקיים בזכות כלכלתה. הוא ראה התפתחויות שליליות, ולא יכול היה לשתוק. חש שהדרך שהולכים בה מעוותת. הוא התאכזב מרה מראשי המדינה. הוא ציפה שמדינת היהודים תהיה מדינת איכות. הוא ראה את הקורבנות הגדולים שהוקרבו למען הקמת המדינה, והגיע למסקנה שהקורבנות לא היו מוצדקים. הוא אמר שמיטב האנשים נהרגו במלחמת העצמאות, ואלה שנותרו בחיים אינם מצדיקים את הקורבן."

"מדוע היה מתוסכל מקצועית?"

"מדריכו בלימודי התואר השני בטכניון היה שרלטן. אריה החליט שאינו מוכן לשתף אתו פעולה. הוא עזב את הטכניון, והלך לעבוד בהקמת מפעל הברום בים המלח. שם הוא עבד סביב השעון במגמה לעצב מודל תעשייתי יעיל. אחר-כך הוא עבד במפעלי זרחין בהתפלת מים. הוא רצה להיכנס לכור האטומי. הוא עבר את ועדת הקבלה, ולאחר שעשה את כל הסידורים, הודיעו לו שלא התקבל. הטעם לכך היה, שאחד האנשים, שהמליצו עליו, נודע כבעל דעות שמאלניות. זכרו לו גם את הדעות שהשמיע בתחילת שנות החמישים, ואת הקשרים שהיו לו עם אורי אבנרי.

"אריה ברח מברית-המועצות. את המשטר הסובייטי לא אהב כלל. איך אפשר להכתים מישהו כן?! הוא נפגע מאוד, והחל לחפש עבודה בחוץ-לארץ. הוא דיבר רבות על כך אחר-כך. זה כאב לו מאוד [כאן היא בוכה], וראיתי זאת על פניו.

"כפו עליו גלות."

ג. עוד נכוננו לנו עלילות

כפגישתנו הראשונה עם המדריך החדש במועדון קבוצה ה', באחד בספטמבר אחרי-הצהריים, סיפר אריה על חוויותיו ממלחמת העצמאות. דבריו לא עניינו את רוב חברי הקבוצה, שציפו לסיום הפגישה – כדי שיוכלו ללכת לפעילות ספורט עם דני דסה, לפגישה ראשונה של "הלהקה" עם גרטה סלוס, לפינת החי ולעיסוקים פרטיים. דפנה, גדעון לביא ואני התעניינו מאוד בדבריו, ואריה דיבר בעיקר אלינו.

"חסימת הדרך לירושלים הייתה מחדל של ארגון ה'הגנה'" – סיפר אריה – "הבריטים פינו את משטרת לטרון ביום חמישי, שלושה-עשר במאי. צריך היה להיות ברור, שמי ששולט על הרכסים בלטרון, שולט על הדרך לירושלים. יגאל ידן, הרמטכ"ל בפועל, פקד על יצחק רבין, מפקד חטיבת 'הראל', לשלוח כוחות מקריית-ענבים כדי לתפוס את מרחב לטרון. רבין הפר פקודה, ולא שלח כוחות. אחרי ארבעה ימים נכנס הלגיון הירדני, השתלט על הרכסים, וחסם את הדרך לירושלים.

"המחדל הזה עלול היה לעלות לנו באיבוד ירושלים, ואולי אף בניצחון הערבים במלחמת העצמאות".

"איך אתה יודע?" שאלה דפנה.

"בשנתיים שביליתי בבית-החולים תל-השומר, ובשנה שעמדתי בראש ארגון נכי צה"ל, תחקרתי את המלחמה. עניין אותי מדוע נשלחתי ללטרון, ומדוע נפצעתי". דפנה: "יש גרסאות שונות על קרב לטרון. המצור על ירושלים החל הרבה לפני הקמת המדינה ולפני פלישת הלגיון".

אריה: "העובדות חד-משמעיות. הגרסאות השונות נובעות מרצונם של בן-גוריון ושל מפקדי מלחמת העצמאות להסתיר את כישלונותיהם".

אני: "ומדוע לא הגיעה לירושלים אספקה לפני הקמת המדינה?"

אריה: "משום שיצחק רבין נמנע מלהחזיר את שיירת עשרים באפריל לתל-אביב, למרות שהדרך הייתה פתוחה".

גדעון לביא: "לפני פלישת הלגיון, ערביי ארץ-ישראל חסמו את הדרך".

אריה: "אחרי פרשת דיר יאסין בתשעה באפריל 1948 ברחו ערביי ארץ-ישראל מכל מקום שאליו הגיעו יהודים, מפחד טבח".

גדעון לביא: "אתה ממציא היסטוריה חדשה למלחמת העצמאות".

אריה: "היסטוריה היא סיפור, שאותו ניתן לנסח בצורות שונות. אני לא עוסק בהיסטוריה, אלא בעובדות שניתן לבססן או להפריכן".

אריה שם לב, שרוב הנוכחים השתעממו מן

דפנה, גדעון ואורי – סיעור מוחות.

הדיון, וחיכו בקוצר-רוח לסימומו. הוא סיים את המפגש והזמין את שלושתנו לדירתו. זה היה הצעד הראשון בידידות אינטלקטואלית מורה-תלמידים, שביטאה את שיאו של פלא הדסים: דיאלוג יצירתי בלא שום דיסטנס: דני דסה עם גדעון אריאל ועם מרים סידרנסקי; גרטה סלוס עם מיכה ספירא, עם מתוקה אורלנדר ועם עופרה שפירא; משה זעירי עם גילה אלמגור ועם ליביה חכמון; ואריה מר עם דפנה, עם גדעון לביא ואתי. לא כפו עלי להיות קצת רקדן, לא כפו על דפנה להיות קצת ספורטאית, ולא כפו על גדעון אריאל לחקור מלחמות. אפשרו לנו לפתח את אישיותנו בגיל שאפשר לעשות זאת. בדירת מר, סיפרנו, דפנה ואני, לאריה ולגדעון על מחקרנו עם דוד משה, על הניצחון הערבי בקרב שוק ממילא ועל טבח אנשי שיירת הדסה. אריה ביקש לקרוא את העבודות. הבאתי אותן מחדרי, ואריה הבטיח לקוראן בהקדם. נפרדנו ממנו בשעת כיבוי אורות, וכל אחד פרש לחדרו.

אחרי יומיים זימן אותי אריה לדירתו, הביע הערכה למחקרי, והוסיף: "מחוק התנועה הראשון של ניוטון, הוא חוק האינרציה, נובע שכל מה שנמצא, אורגני ובלתי-אורגני, מבקש להמשיך ולהימצא, ומפעיל כוחות לנטרל איומים. לכן, כמעט שלא ניתן לחשוף ליקויים של מערכות צבאיות. אך בלא לחשוף ליקויים, לא ניתן לתקנם, והם ימשיכו לפגוע בפיקוד המערכת עד לקריסתה. זו הדינמיקה של תפקוד מערכות צבאיות, וזה ההסבר למצעד האיוולת שבהיסטוריה.

"אחרי מלחמת העצמאות ניסיתי לחשוף ליקויים ולתקנם. הארגונים החשאיים סימנו אותי, והפכתי לגולה בארצי. אני מניח שזה יהיה גורלך, אם תמשיך ללכת בדרך זו". השבתי: "מדינת ישראל אינה שייכת לראש ממשלתה ולא לרמטכ"ל שלה. היא שלך ושלי בדיוק כמו שהיא שלהם. אם נחריש, הם ימיטו עלינו שואה. אין משימה חשובה בעיני יותר מאשר לחשוף את ליקויי מערכת הביטחון".

אריה התבונן בי, ובעיניו נקוו דמעות. הוא טפח על כתפי, ואמר: "עוד נכוננו לנו עלילות".

ד. גרעין סודי

כחודש אחרי תחילת שנת הלימודים, זימן אריה את שלושתנו לדירתו. "הייתה לי שיחה ארוכה עם ירמיהו. הוא סיפר לי, אורי, על מחקריו בשנה שעברה ולפני שנתיים, ודיבר עליך בחום. אצל ירמיהו זה משהו ... הוא הטיל על קבוצה ה' להכין השנה את טקס יום הזיכרון. אף שהמדובר בעוד כחצי שנה, יש להתחיל בהכנות כבר עכשיו, ולהכין טקס, שידובר עליו בהדסים עוד שנים רבות. הוא נתן לי חופש מלא לפעול בעניין הזה. מה אתם מציעים?"

דפנה: "נפצעת בקרב לטרון. אני מציעה שנקדיש את הטקס לקרב לטרון".

אריה: "זה מסובך מדי".

גדעון: "מה דעתכם על כיבוש ברלין על-ידי הסובייטים?"

אריה: "סיפור הירוואי מצוין, אך אינו מתאים ליום הזיכרון שלנו, אלא לזה של ברית-המועצות - אף שנפלו בקרב הרבה חיילים יהודיים, והוא, כמובן, שחרר את עמנו מהמפלצת הנאצית".

אורי: "קראתי השבוע את השיר של חיים גורי 'הנה מוטלות גופותינו', שנכתב בעקבות נפילת 35 לוחמים בדרך לגוש-עציון. קרב הל"ה הוא המיתוס המפורסם ביותר של מלחמת העצמאות, ואין איש במדינה שלא שמע עליו. אני מציע, שנקדיש את יום הזיכרון הבא לל"ה, אך לא נסתפק במסכת שגרתית של דקלום שירים וסיפורי גבורה, אלא נחקור את הפרשה; ובוודאי נגלה בה הרבה דברים, שהמפקדים ביקשו להסתיר, כמו שהם ביקשו להסתיר בפרשת שוק ממילא ובפרשת טבח רופאי הדסה".

אריה: "הרעיון טוב, אבל מה נעשה בטקס?"
 אורי: "נזמין להדסים את הורי הל"ה ואת בני משפחותיהם, ונשלב את סיפוריהם בקטעים שנקרא ובדברים שנאמר."
 אריה: "מצוין. דפנה וגדעון, האם אתם מוכנים לחקור יחד עם אורי ועם דודו משה את מיתוס הל"ה?"

הם השיבו בחיוב, והתחייבו לשמור על סודיות, ולא לספר לאיש על ההכנות, גם לא למורים, אלא כחודש לפני הטקס עצמו. אריה התיר לנו להיעדר מדי פעם מהכפר, כדי לנסוע לתחקר את משפחות הל"ה ואנשים שעורבו בקרב. כך קם באוקטובר 1955, בקבוצה ה' בהדסים, גרעין סודי, שחקר את מיתוס הל"ה, והכין את טקס יום הזיכרון. בניגוד לחששותיה של רחל שפירא, זו הייתה השנה המרתקת ביותר בימי נעורי.

ה. התחקיר

סיפרתי בבית על ההתפתחויות. רם, אחי, שלמד באותן השנים גנטיקה בארצות-הברית, ביקר אז בארץ. במלחמת העצמאות הוא היה המקלען במחלקת מעוז בגדוד הראשון של הפלמ"ח, שעליה פיקד רחבעם זאבי (גנדי).³ אז גנדי היה סגן-אלוף. אחי הפגיש בינינו, וגנדי הבטיח להפגיש אותנו עם כל מי שמעורב בפרשת הל"ה. הוא הוסיף, שבחירתנו מוצלחת מאוד, כי, לדעתו, קרב הגבורה של הל"ה יירשם בתולדות עם ישראל כאחד השיאים של מאבק היהודים לעצמאות.

דודה שושנה ביקשה גם כן להשתלב במאמץ. היא הפגישה את שלושתנו ואת דוד משה, באחוזה המשפחתית ברחוב לילינבלום בתל-אביב, עם ידיד - שלה ושל רחל המשוררת - שמעון קושניר, שטוביה, בנו, נפל בקרב. קושניר סיפר על בנו, שבשנת 1948 למד במחלקה לביולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים, היה עילוי בגנטיקה, וכבר בלימודי התואר הראשון הגיע להישגים מחקריים בקנה-מידה עולמי.

בפרוץ המלחמה טוביה לא גויס, אך לא היה מסוגל להמשיך וללמוד, והצטרף לחבריו, אנשי הפלמ"ח, למעלה-החמישה. יחד עם אחדים מהם יצא למסע לגוש-עציון, שממנו לא חזר. שמעון נתן לי את ספרה של אנדה פינקרפלד-עמיר, למד הא, שיצא לאור בשנת 1950. הספר מצוי בספרייתי עד היום, והוא ספרי הראשון (לא של הורי), שאינו ספר ילדים, על מלחמת העצמאות. קושניר אמר, שבפרשה עשו המפקדים שגיאות קשות, ואלמלא שגיאותיהם, היה בנו בין החיים, מן הסתם פרופסור לגנטיקה באוניברסיטה. "אילו שגיאות?" שאל גדעון.

דוד משה: "אין מלחמה בלי שגיאות. החטא הקדמון של מלחמת-העולם השנייה הוא שאנגליה וצרפת האמינו, כי אחרי מלחמת-העולם הראשונה לא תהיינה עוד מלחמות, ופירקו את צבאותיהן. כשהגיעו ידיעות שהיטלר מתכוון למלחמה, וצ'רצ'יל הזהיר כי היטלר מתכוון להשתלט על אירופה - מנהיגי צרפת ואנגליה התעלמו מהידיעות וכינו את צ'רצ'יל 'ימני סהרורי'".

קושניר: "משה, אתה מדבר על שגיאות אסטרטגיות, ופה מדובר בשגיאות טקטיות. הם יצאו לגוש-עציון מהר-טוב⁴ בשעה אחת-עשרה וחמש דקות בלילה, במקום בחמש, עם רדת החשכה (בחורף). היה עליהם ללכת עשרים ושמונה ק"מ בהרים, עם משא כבד ותוך זהירות לא להיתפס על-ידי הערבים, או על-ידי הבריטים.

3. לימים - אלוף בצה"ל ולאחר שחרורו - יועץ ראש הממשלה למודיעין, יו"ר מוזיאון ארץ-ישראל בתל-אביב, ח"כ ושר.

4. מושבה ממערב לירושלים. נוסדה בשנת 1895 על-ידי עולים מבולגריה. ניטשה בשישה-עשר במאי 1948, וחרבה במלחמת העצמאות. ליד אתר המושבה הוקמו בשנות החמישים העיר בית-שמש והמושב נחם.

"עד אור ראשון נותרו כשבע שעות. לפי כל המומחים, לא היה להם סיכוי להגיע לגוש-עציון לפני האור, ולא היה להם סיכוי לשרוד בשטח רווי ערבים לאחר הנץ השחר". "מי היה אחראי לכך?" שאלה דפנה.

דוד משה: "תמיד אחראים המפקדים, אף שהם מגלגלים את האחריות ואת האשמה על הכפופים להם".

קושניר: "מפקד ירושלים באותו הזמן היה ישראל זבלדובסקי [עמיר], ומפקד הגדוד השישי של הפלמ"ח היה צבי זמיר. הם היו אחראים, ועליהם אני מטיל את האשמה. אסור היה לבחורים לצאת בשעה כה מאוחרת לדרך".

דודה שושנה הגישה לכולנו עוגיות ומיץ תפוזים. היא הניחה את ידה על כתפו של קושניר, ואמרה: "אין אסון גדול יותר מאסון קבורת הבן. שמעון, ידידי, אני קברתי את אחותי רחל, ואתה את בנך טוביה. אני מבינה ללבך, ידידי".

קושניר: "שושנל'ה, טוביה לא היה צריך למות. בן-הרויה, מפקד הר-טוב, סיפר לי, שהוא אמר למפקד המסע, דני מס, שאסור להם לצאת לגוש-עציון בשעה כל-כך מאוחרת, אך דני מס לא שעה לאזהרות. שוחחתי גם עם אריה טפר, מפקד מחלקת הפלמ"ח

כיתת פלמ"ח, בפיקודו של אריה טפר, ניצבת דום על הקבר הטרי של הל"ה.

בגוש-עציון, הנחשב לגדול סיירי הפלמ"ח, והוא אמר לי, כי לא היה היגיון בנתיב שבו הלכו, כי היו דרכי גישה קצרות הרבה יותר, וכי הפלמ"ח מעולם לא הלך לגוש-עציון בדרך זו".

דודה שושנה: "איזה אסון, איזה אסון!"

קושניר: "דניאל, בנו של פרופ' קארל רייך מהמחלקה לזואולוגיה באוניברסיטה העברית, היה בן יחיד. הוא למד יחד עם טוביה בפקולטה למדעי הטבע, והיה תלמיד מצטיין. לי יש עוד ילדים. דניאל היה בן יחיד".

אורי: "באיזו דרך הם היו אמורים ללכת, לפי טפר?"

קושניר: "לצאת מרמת-רחל בדרום ירושלים, וללכת בצד הכביש עד צפון גוש-עציון, מרחק של שבעה ק"מ בסך הכול. בלילה היה עוצר, והערבים, בדרך-כלל, קיימו אותו. הם יכלו לגמוא את המסלול הנוח הזה בשלוש שעות".

אורי: "ומדוע לא בחרו בדרך זו?"

קושניר: "כי עמוס חורב,⁵ שפיקד על פלוגה ח' של הפלמ"ח במעלה-החמישה בשנת 1947, הציע ללכת בדרך הארוכה".

אורי: "הרי זה טירוף!"

קושניר: "זה באמת היה טירוף".

דודה שושנה: "מלחמה היא טירוף. אוסיה טרומפלדור נהרג בתל-חי בשנת בגלל הטירוף הזה. אם אוסיה היה חי, כל ההיסטוריה שלנו הייתה אחרת. עברנו יחד בעמק הירדן בשנת 1911. חנה מייזל אמרה, שהוא היה היהודי הבולט ביותר של הדור. איזו אישיות! ונהרג סתם".

גדעון: "איזה שם מצחיק זה אוסיה?!"

דודה שושנה: "זה היה כינוי חיבה ליוסף טרומפלדור".

שמעון קושניר הציע לנו לעלות לירושלים, ולהיפגש שם עם המשורר חיים גורי, עם פרופ' קארל רייך ועם ראובן מס, אביו של דני, מפקד הל"ה; ולהיפגש עם אריה טפר, ששירת אז בצה"ל. נפרדנו ממנו בתחושה, שאנחנו עדיין בראשיתו של מסע.

אחרי כשבועיים, נסענו שלושתנו ברכבת לפגישות בירושלים. ראשון נפגשנו עם חיים גורי. הוא סיפר לנו, שבינואר 1948 היה שליח לניצולי השואה בהונגריה. לאחר ששמע את מה שאירע, חיבר את שירו. הוא ביקש לחזור מיד ארצה, ולהצטרף ללוחמים, אבל קיבל פקודה להישאר באירופה. אחר-כך הועבר לצ'כוסלובקיה, שבה עבר קורס צניחה, וחזר ארצה. הוא דיבר אתנו על חשיבותו של מיתוס בבנייתה של רוח לאומית.

אחרי גורי נפגשנו עם פרופ' קארל רייך, במעבדותיו בבניין "טרה סנטה" בטלביה.⁶ הוא סיפר לנו על דניאל, בנו יחידו, שנולד בלכוב, ועלה עם הוריו בגיל רך ארצה. בגיל עשר טייל אתם באיטליה, באלפים ובדולומיטים. הביקור השאיר רישומים עזים בנפשו לכל ימי חייו. דניאל היה תלמיד מצטיין בבית-הספר התיכון בבית-הכרם. הוא הצטיין גם במדעי הטבע וגם במוסיקה. עם חבריו בתנועת הצופים הצטרף לפלמ"ח להכשרת אלומות. אחרי שירות של שנה ורבע חזר לירושלים, והחל ללמוד בפקולטה למדעי הטבע. יום לפני שיצא לגוש-עציון הוא קרא להנאתו בספר פייסיקה, וניגן על פסנתר את "השירים בלי מילים" של מנדלסון.

"מה הלקח שלך מהפרשה?" שאלתי.

קארל רייך: "יש לעשות הכול כדי להגיע לשלום עם הערבים. אנחנו עם קטן, ולא נוכל לשלם שוב ושוב את המחיר ששילמנו". פרופ' רייך הבטיח לבוא להדסים לטקס. את ראובן מס פגשנו במשרדי ההוצאה לאור שבבעלותו. הוא סיפר לנו שבנו נשלח בתחילת המלחמה לפקד על גוש-עציון. אחרי כחודש הוא מונה לסגנו של זמיר. כשהגיעו המברקים של עוזי נרקיס, כי בגוש-עציון יש פצועים ויש להחיש להם פלסמה, ארגן דני כוח ויצא לגוש. גם ראובן מס הבטיח לבוא לטקס בהדסים.

את אריה טפר פגשנו בהדסים בדירתו של אריה מר, לאחר שרחבעם זאבי ביקשו לסייע לנו. הוא פתח בהצהרה, שפרשת הל"ה היא אחד המחדלים הגדולים במלחמת העצמאות. היא לא נחקרה, כדי לא לפגוע בקריירה של צבי זמיר.⁷

אריה מר: "על מה אתה מבסס את טיעונך?"

טפר: "הם בחרו להגיע לגוש-עציון בדרך הקשה ביותר, ולא היה ביניהם אף סייר קרבי, שהיה מסוגל להביאם לגוש בדרך זו. הכרתי את כולם וגם את ה'סיירים' שבהם. הם היו

5. לימים - אלוף בצה"ל ובהמשך נשיא הטכניון.

6. עד שהוקם הקמפוס בגבעת רם, התפזרה האוניברסיטה העברית לאתרים שונים בירושלים, שהמרכזי בהם

היה "טרה סנטה". הבניין נחנך בשנת 1927 כקולג' פרנציסקני איטלקי.

7. לימים - אלוף בצה"ל וראש "המוסד" בתחילת שנות השבעים.

אריה ספר, גיבור מלחמות ישראל.

מסוגלים לטייל בשבת ולקטוף פרחים, אך לא לנווט בלילה יחידה צבאית. הם לא היו יחידה אורגנית, אלא אוסף של חיילי פלמ"ח ושל חטיבת ירושלים, והיו בהם נערים צעירים, שעדיין לא גויסו".

אורי: "מי, למשל?"

"אמנון מיכאלי, לדוגמה, היה נער בן שש-עשרה. שניים היו בני שבע-עשרה. אחד מהם היה בן שלושים ושש. איש מארבעה אלה לא התאים למשימה מעין זו".

גדעון: "האם העדר סיירים מנוסים היה אחת הסיבות לנפילתם?"

"ודאי. את השטח לא ניתן לרמות, ומי שאינו יודע לנווט, נכשל. כשיצאו מעמק האלה הם הגיעו למזלג ואדיות. היה עליהם להמשיך בוואדי ג'בעה, שהוביל לגוש-עציון, בדרך ללא ערבים. הם תעו, המשיכו בוואדי צוריף, ונכנסו היישר לכפר צוריף. שם היה מחנה אימונים של ערבים. בכך נגזר גורלם למוות".

דפנה: "כמה זמן נמשך הקרב?"

"יום שלם".

דפנה: "האם חיפשו אותם?"

"ודאי. לאחר שלא הגיעו אלינו במועד, יצאה כיתה מגוש-עציון לחפשם, ומתל-אביב יצאו לחפשם במשך היום ארבעה מטוסים".

אוריה מר: "האם איתרו אותם?"

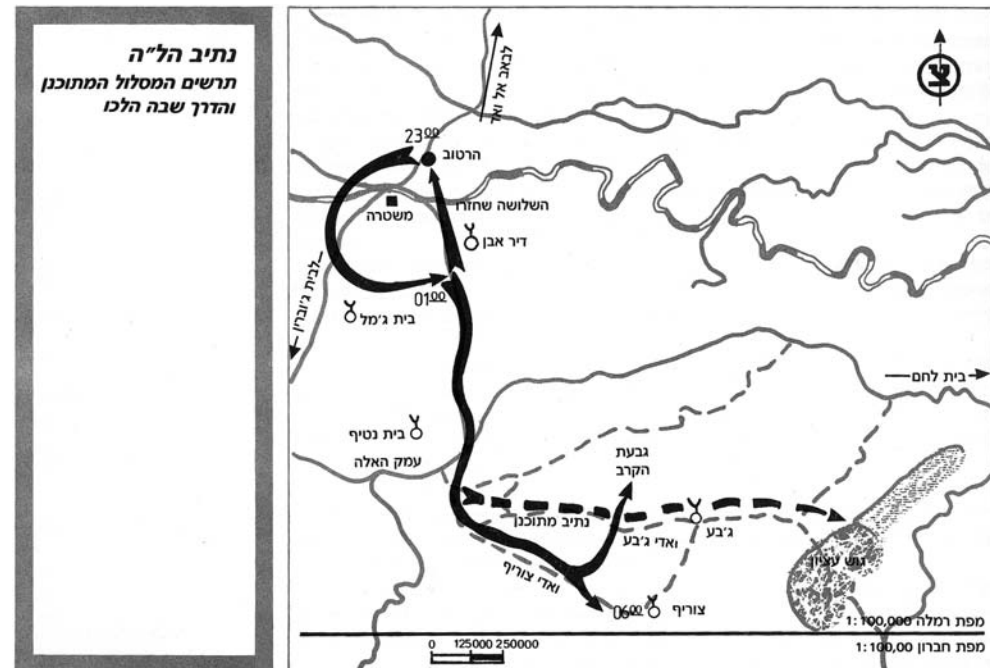
"המטוסים דיווחו על ריכוז של כוחות ערביים בנתיב, שהשלושים וחמישה היו אמורים ללכת בו, ואנשי הכיתה מגוש-עציון שמעו יריות, ושמעו מערבים שפגשו כי מתחולל קרב בין ג'בעה לצוריף".

אורי: "הרי הם נלכדו בצוריף?"

"מקצתם נהרגו מיד, ואחרים הצליחו להיחלץ מהכפר, ונסוגו לעבר גבעת הקרב, לא רחוק מג'בעה. הערבים רדפו אחריהם, והרגו את רובם. רק מעטים הצליחו להגיע לגבעת הקרב".

גדעון: "האם ניתן היה לחלץ אותם?"

"לדעתי, כן. הקרב התרחש כארבעה ק"מ מגוש-עציון. ניתן היה להוציא מגוש-עציון כוח,

תמונות חללי הל"ה

טור I
אלוני ישראל
אנגל חיים
בוגוסלבסקי בני
ביטנסקי יהודה
בן ימין עודד
בן מאיר בן ציון
בן עטר יעקב

טור II
יוסף ברוך
גאון איתן
גולנד סבו
גינבורג יצחק
הלוי יצחק
הרשקוביץ אליהו
זבולוני יצחק

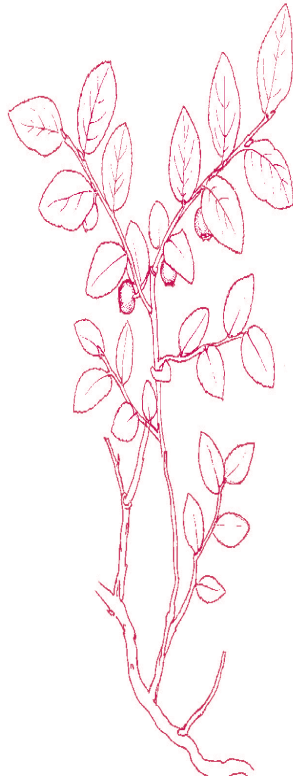
טור III
טייש דוד (טייש)
כהן אלכסנדר
כהן ל"ס יעקב
כלב יחיאל
כספי יעקב
לוי יונה

טור IV
לוסטיג אלכסנדר
מזרחי אליהו
מיכאלי אמנון
מס דני
פנואלי שאול
פרלשטיין משה

טור V
פכסיף בנימין
פת ברוך
צברי דוד
צובנר דוד
קוטיק יעקב

טור VI
קופלר יוסף
קושניר טוביה
רייך דניאל
שמואלי יעקב

ולחציל את מי שלא נהרגו מיד".

אורי: "מדוע לא יצאתם לעזרה?"

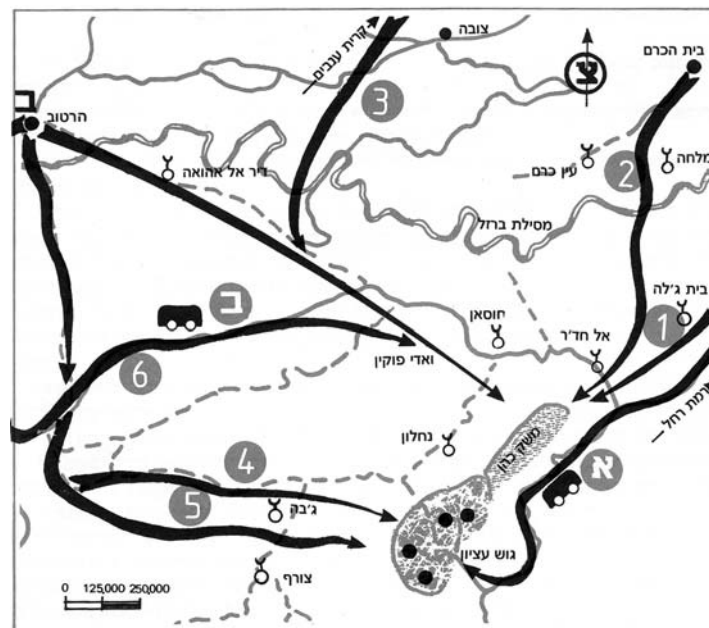
"על כך איני סולח לעצמי עד היום. עוזי נרקיס, מפקד גוש-עציון, היה נתון בהלם קרב, שהתחולל יומיים לפני-כן, ולא היה מסוגל לכלום. ביקשתי ממנו לצאת לעזרתם, והוא לא אישר לי. היה עלי להפר פקודה, ועל כך יש לי ייסורי מצפון".

נ. "גווע ומת ובידו האבן"

חודש לפני יום הזיכרון התכנסנו אצל אריה לתכנן את הטקס. אריה סיפר שיש לו בעיה: הוא דיווח לירמיהו ולרחל על תוכניתנו ועל פעילותנו, והם "שטפו" אותו. לאחר-מכן הם כינסו ועדה פדגוגית של המורים לדיון על יום הזיכרון. אריה דיווח לכל המורים בכפר על פעילות הגרעין הסודי. רוב המורים רתחו מזעם, וטענו שנהג בחוסר אחריות בכך שאפשר לנער אורי מילשטיין להוביל - אותו ואת כל הכפר - באף, מבלי שהגורמים המוסמכים לכך אישרו זאת. הם רגזו מאוד על שדפנה, גדעון ואני נעדרנו ימים רבים מהלימודים ללא אישור ההנהלה, על שנסענו בארץ לבדנו, ללא ליווי של אדם מבוגר, ועל שהזמנו לכפר את הורי הל"ה, מבלי שקיבלנו אישור משום גורם מוסמך בכפר. שהרי הזמנה כזו מחייבת אירוח ברמה גבוהה. המדובר באנשים המכובדים ביותר במדינת ישראל. הטעם היחיד שהתוכנית לא בוטלה, היה שהורי הל"ה כבר הזמנו, ובביטול ההזמנה יהיה משום פגיעה בכבודם. אריה העריך במרירות, כי זו תהיה שנתו האחרונה בהדסים.

הצטרפנו על הפגיעה באריה, ודפנה הציעה שניסוג מארגון יום הזיכרון. אמרתי, "בכל מלחמה יש חללים. ייתכן שבמלחמה שלנו אריה מר ייפול חלל. העיקר שנשיג את המשימה". דפנה הטיחה בפני אחר-כך שאני נטול רגשות.

תוכניתנו הייתה כזו: בני משפחת הל"ה יגיעו להדסים עד חמש אחרי-הצהריים. ירמיהו יקבל אותם בחדר-האוכל של קבוצה ה', יודה להם על שכיבדו אותנו בבואם, והם יקבלו כיבוד קל. אני אודה להם בשם התלמידים. ירמיהו יסייר אתם בהדסים, ובשעה שבע יגיע אתם למגרש הכדורגל, שבשוליו המערביים ישבו כל חניכי הכפר ועובדיו, סביב מדורה. הטקס יתחיל בשבע בערב, ויימשך כשעה וחצי. אחריו ילכו כולם לאכול, ותלמידי בית-הספר התיכון יתאספו באולם, שבו נציג לכולם את ממצאי מחקרנו, ויתקיים דיון.

דרכים אלטרנטיביות לגוש עציון	
1	דורך רמת רחל, 9 ק"מ
2	דורך בית הכרם, 12 ק"מ
3	דורך קרית ענבים, 17 ק"מ
4	דורך ואדי גבע, 24 ק"מ
5	דורך צורף, 24 ק"מ
6	דורך הר טוב במעלה דיר אל אהואה, 16 ק"מ = 9 שעות הליכה

החלטנו גם כי בטקס לא נעסוק במחדלים בקרב, אך בדיון עם התלמידים והמורים לא נכסה דבר.

ביום הזיכרון מימשנו את התוכנית במלואה. דפנה קראה בפתיחת הטקס את "הנה מוטלות גופותינו". שמעון קושניר, קארל רייך וראובן מס סיפרו על ילדיהם שנפלו. מיכאל קשטן דיבר על הקרבת הבנים, מעקדת יצחק ועד הל"ה, דוד משה דיבר על חקר מלחמות, ואני תיארתי את סיום הקרב:

בשבעה-עשר בינואר נרשם ביומן המשטרה: "גוויות של שלושים וחמישה יהודים פגועים מכדורים, רסיסים ודקירות-סכינים נמצאו על רכס גבוה בין צוריף לבית-נטיף. בלי בגדים. הסיפורים להביאן לירושלים נדחו בגלל החשכה. גילתה אותן יחידת צבא ומשטרה שבדקה את האזור, בשל השמועות על קרב בין יהודים לערבים ליד צוריף ועל יהודים רבים שנהרגו. נראה שהיהודים האלה היו חלק מכוח, שעזב את הר-טוב בשישה-עשר בינואר, והתקדם ברגל לכפר-עציון. הכוח נעלם.

נודע ששתי נשים ערביות מצוריף ראו, בשעה 08.00, יהודים על אדמות הכפר, והזעיקו כוחות ערביים מזוינים. נודע שהיהודים פתחו באש על הכפר מכלי-נשק אוטומטיים. האש נמשכה שלושים דקות. כשראו את התגבורות, נסוגו היהודים. אין מידע איך התנהל הקרב. בדו"חות לא-רשמיים נאמר, ש"שבעה ערבים נהרגו ושמונה נפצעו, ארבעה מהם קשה".

סיפרתי, שבדו"ח למטה הפלמ"ח אחרי ימים אחדים כתוב, שהגוויות נמצאו בקרבת בית-נטיף.

ידיעות שהגיעו ממקורות ערביים אומרות, שהיחידה לחמה בגבורה עד האיש האחרון. במהלך הקרב כבשו את הכפר צוריף למשך שעות. הערבים הזעיקו עזרה מכל כפרי הסביבה. לפחות שש מאות איש השתתפו בפעולה נגד השלושים וחמישה.

המיש דוגין, מפקד משטרת חברון, דיווח:

מיד אחרי הקרב שאחרי ההיתקלות בצוריף, הסתתרו הל"ה במערות עד שעה 3 אחרי-הצהריים. אחר-כך התחילו לעלות על השטח של אל-חור. בדרך נתקלו באש צולבת ובאש צלפים, ולא ראו את המתקיפים. רובם נפגעו מאחור, בגב. את הפצועים דקרו בכל מיני מכשירים עד שמתו. אחד, גבוה וחסון, הצליח לעלות על השטח וזרק רימונים על המתקיפים. לבסוף נפגע אף הוא מצלף.

בכל התיאורים נזכר הכחור הגבוה והחסון, שנלחם עד נשימתו האחרונה, זרק רימונים ומת עם אבן ביד. לפי כל הסימונים, וגם לפי שמועות שהגיעו למחלקת קריית-ענבים - היה זה יעקב כהן.

בדו"ח שכתבו אנשי שירות הידיעות של ה"הגנה" כתוב:

עם בוקר התבצרו היהודים בתוך הוואדי, כשהערבים מתבצרים בגבעות מסביב. בגלל המצב הטופוגרפי, האש של היהודים לא הייתה יעילה, אך הם נלחמו עד האיש האחרון. כשנרמה היה לערבים כי כולם נהרגו, התחילו להתקרב. אז קם יהודי פצוע קשה, וזרק פצצה. הערבים ירו, ופגעו בו. הוא תפס אבן, והשתדל להשליך אותה בערבים, אך כוחותיו אפסו, והוא גווע ומת וכידו האבן. בקרב נהרגו שבעה ערבים וכחמישה-עשר נפצעו. הקרב הזה בוואדי ג'בעה, כמו קרב כפר-עציון, עשה רושם גדול ועמוק על הערבים, באשר הוכחו כושרם הקרבי, אומץ-לבם וגאווותם של הלוחמים היהודיים; והעיקר, הוכח לערבים כי מלחמתם ביהודים אינה משחק, ולא תהיה קלה ונוחה.

את הדיון אחרי ארוחת-הערב ניהל ירמיהו. זו הייתה מחווה יוצאת-דופן מצדו. הוא פתח בדברי שבח על עבודת המחקר המוצלחת ועל ארגון הטקס. לאחר-מכן העביר אלי את

שושנה לרנר: "פרויקט הל"ה היה המפעל החינוכי החשוב ביותר בתולדות הדסים".

זכות הדיבור. הצגתי בפני כל הנוכחים את ממצאינו, שעיקרם מחדלים מצד כל דרגי הפיקוד ולחימת גבורה של אנשי קו הדם. אחרי דיבר אריה מר, שאמר:

השתתפתי במלחמת העצמאות בקרב לטרון. רבים נהרגו בקרב ורבים יותר נפצעו, אני בתוכם. המשימה לא הושגה, ורכסי לטרון החולשים על הדרך לירושלים נשארו בשליטה ירדנית. הלקח שלי מן המחקר של דפנה, של אורי ושל גדעון הוא: מי שלא תחקר ולא הפיק את לקחי קרב הל"ה, שילם את המחיר בקרבות לטרון; ומי שלא תחקר ולא הפיק את לקחי קרבות לטרון, שילם את המחיר בקרב תל מוטילה, מצפון לכינרת, במאי 1951.

אימצנו לעצמנו תרבות ביטחונית מסוכנת מאוד, המבוססת על מיתוסים, במקום על תחקירי אמת ועל הפקת לקחים. על כך נשלם מחיר כבד. שלישי דיבר משה זעירי. כל אותו היום נחמצו פניו. הוא כעס על שיום הזיכרון תוכנן ובוצע בלא ידיעתו ובלא מעורבותו. גם התכנים הביקורתיים הפריעו לו. הוא אמר: נעשה כאן השנה מעשה מסוכן. איני מתייחס להפעלת תלמידים באופן בלתי-אחראי, אני מתייחס לתוכן: אומה זקוקה למיתוסים של גבורה כדי להתקיים. מי ששובר את מיתוס הל"ה, ישבור בעתיד את מיתוס טרומפלדור, ונגיע עד שבירת מיתוס יהודה המכבי. העניין שלנו בהיסטוריה אינו בעובדות, אלא במשמעות להמשך חיינו. משמעות זו קיבלה היום מכה אנושה.

רוב הדיון עסק בשאלה של שבירת מיתוסים. החברה הישראלית בשנת 1955 הייתה חברה מיתולוגית. באותה השנה ביצע גדוד 890 בפיקודו של אריאל שרון את פעולת התגמול הגדולה. מבצע "חץ שחור" - פעולת התגמול הגדולה הראשונה על מחנה הצבא המצרי בעזה - זכה לדברי שבח והלל בכל אמצעי התקשורת של ישראל באותם הימים, ללא מילת ביקורת. לראשי המדינה ולראשי צה"ל היה נוח כך. אנשי הרוח ואנשי התקשורת התקרנפו ברובם. זו הייתה תופעה יוצאת דופן אז, שבכפר-נוער - דווקא של ניצולי שואה, של ילדי מצוקה ושל בני נסיכים - מבקרים את מערכת הביטחון. רוב הדוברים בהדסים דיברו נגד הביקורת, ואלמלא ירמיהו לא היה הדיון מתקיים כלל.

ז. עיוות מידע כמאפיין מובנה של המציאות

רוב המרואיינים לספר הזה בשנים 2005-2006 זכרו לפרטי-פרטים את תחרויות הספורט ואת הופעות "הלהקה", אך לא זכרו כלל את הטקס עם הורי הל"ה ואת הדיון שאחריו. בשלב מסוים העליתי בדעתי, "ואולי לא היו הדברים מעולם", עד ששושנה לרנר, אם-הבית שלנו, אמרה לי, "אורי, פרויקט הל"ה היה המפעל החינוכי החשוב ביותר בתולדות הדסים. עקבתי אחריך אז, ואני עוקבת אחריך מאז. כל חיך אתה ממשיך את מפעל הל"ה". גדעון לביא זוכר, כמובן, את המפעל לפרטי-פרטים. גם מיכה ספירא לא זכר. לאחר שסיפרנו לו אורו לפתע עיניו והוא אמר:

עכשיו אני מבין: אחד המורים שלי באוניברסיטה העברית היה פרופ' קארל רייך שלימד זואולוגיה. הוא שאל את הסטודנטים בשנה ראשונה מהיכן הם, ואני סיפרתי שלמדתי בהדסים. מאז הוא נהג בי כאילו הייתי בנו. בשנת הלימודים השנייה קיבלתי כבר מינוי לאסיסטנט, דבר שאין לו אח ורע באקדמיה. הוא היה המלאך הטוב שלי בלימודים וכשניגשתי ללימודי הדוקטורט הוא הביא לביטול החלטת הוועדה לתלמידי מחקר שלא אישרה את הנושא שבחרתי. עד רגע זה לא הבנתי מהיכן נבע יחסו האבהי אלי. אכן נפלאות דרכי החיים. ואגב למדתי סטטיסטיקה למדעי הטבע אצל אחיך, אורי, פרופסור רם מואב. הוא היה מרצה על-הכיפאק.

רשמתי נקודת זכות נוספת לפרויקט הל"ה: הוא סייע לחברנו מיכה ספירא בדרכו לצמרת מחקרי המוח בעולם. אכן, נפלאות דרכי החיים.

בשנת 1961, באחד מביקורי אצל דוד משה - תוך כדי שירותי הצבאי בצנחנים - בבית-חולים לחולים סופניים ברעננה, פגשתי את ירמיהו ורחל. נכות דוד משה ממלחמת העצמאות הכריעה את משה. הוא היה במצב סיעודי, וציפה למותו, אך כישוריו הקוגניטיביים לא נפגעו. נהגתי לבקרו לעתים מזומנות, להביא לו ספרים לקריאה, ולשוחח אתו על כל נושא שבעולם, ובעיקר על אבני היסוד של התנהגות האדם. בשיחות אתו הגענו למסקנה, כי הקרב הוא המודל האנתרופולוגי המתאים ביותר לניתוח והבנת ההתנהגות. את פילוסופיית השרידות, שניסחתי בספרי ובמאמרי, התחלתי לפתח בבית-החולים הסיעודי ברעננה. רחל וירמיהו שפירא היו מיודדים אתו מאז קבוצת "צופה-מורה" של שווכה בירושלים. כשבאתי, התגלגלה השיחה על מפעל הל"ה. רחל הודתה שבשעתו לא העריכה כראוי את חשיבות המפעל. ירמיהו התכונן בה בחיבה. דוד משה אמר, שאם חפצי-חיים אנחנו ראוי להנהיג לימוד ביקורתי של מלחמות בבתי-הספר. סיפרתי להם על תאונת אימונים בגדוד 50 של הנח"ל המוצנח כאשר מרגמות שלנו הפגזו חיילים שלנו, ואחדים נהרגו, ורבים נפצעו.

דוד משה: "אם במערכת החינוך בישראל היו מתעמקים יותר בהוויית הצבא והמלחמה, ותלמידים רבים יותר היו עוסקים במפעלים, כמו מפעל הל"ה בהדסים, ניתן היה לצמצם תאונות אימונים כאלו.

רחל שפירא: "את המשימה החינוכית הזאת ייקחו על עצמם מורי העתיד. אנחנו את שלנו עשינו".

רחל נראתה לא טוב, עייפה ואולי חולה. האם כבר אז חלתה במחלת הסרטן, שהכריעה אותה?

בשנת 1975 נפגשתי עם אריה מר בקפה "תמר" ברחוב שינקין בתל-אביב. הבאתי לפגישה, על כל מקרה, עותקים של שלושת המחקרים. הוא הגיע ארצה לביקור מקנדה, וביקש לפגוש אותי. אחרי פרויקט הל"ה, יחסינו הצטננו מאוד. עקב האיום לסלקו מהכפר, הוא הרהר על ירידה מהארץ, ואני ביקרתי אותו בחריפות על כך. אחרי עשרים שנה הוא ביקש לחדש אתי את הקשר. שוחחנו, כמובן, על מפעל הל"ה. הוא אמר, שאם לא הייתה לנו תרבות מיתולוגית, אלא תרבות של חשיפת ליקויים והפקת לקחים, יכולנו למנוע את מלחמת יום הכיפורים או לפחות לחסוך הרבה מקורבנותיה. הסכמנו שמיתוס הצבא הוא המיתוס החזק ביותר בתרבות האדם, וקשה מאוד לנפצו. "צבא הוא דת", אמר אריה, "והגנרלים הם האדמו"רים של רוב הציבור. שהרי אם נחשוב שהם כאחד האדם, ואינם

מבינים דבר וחצי דבר בנושאים שהם מטפלים בהם, מי יגן עלינו?!"
לבית-הקפה נכנס אוהד זמורה, עורך השבועון "דבר השבוע", שהקים אז את הוצאת הספרים "זמורה ביתן"⁸. באותו הזמן נהגתי לפרסם כתבות בשבועונו. הוא הצטרף לשולחנו. כששמע על מחקרי המלחמות שלי, ביקש לקוראם. מסרתי לו את העותקים שהבאתי לאריה. אחרי ימים אחדים הציע לי זמורה לכתוב את ההיסטוריה של מלחמת העצמאות. לאחר חמש-עשרה שנה הופיעו ארבעת הכרכים הראשונים, שכיסו רבע מהמלחמה, מתוך שנים-עשר כרכים מתוכננים. הלחצים של שומרי-החומות של המיתוס ביטחון היו כבדים מאוד, וגם זמורה נכנע, למרות שהיינו חברים טובים. הוא אמר לי, שספרי הם "ספינת הדגל" של הוצאתו. בארבעת הכרכים הראשונים התפרסמו מחקרי על הקרב בשוק ממילא ועל קרב הל"ה. תיאור טבח שיירת הדסה רואה אור ראשון כאן.

8. לימים - זמורה, ביתן, מודן, שהפכה לזמורה-ביתן מוציאים לאור.

בהדסים הנצה בי ההכרה, כי עיוות מידע (דיסאינפורמציה) הוא מאפיין מובנה במציאות באשר היא. יש בהכרה זו משהו טראגי, ואולי הייתה היא מקור החץ שבשירי - לגלות שגם הפרומתאי שבינינו מועד להיכבל לסלע הקורה שבין עיניו, וכבדו - להיאכל על-ידי נשר העיוות של מודעותו - אך אני פסעתי את פסע ההבטחה הסמויה, שדיעת העיוות, הקשה כמו אומץ ההשרפות, משחררת ממנו, ולו להרף רגע-חיים עצמו - וכך בחרתי לחיות כבול אל סלע המציאות, שבה מי שישן - מת: לחיות את הבלתי-אפשרי כמו עוף החול, שאת תיאורו המוסיקלי שמעתי בסונטה 110 של בטהובן בביצוע שנאבל בתיקון לליל חג השבועות בהדסים ב-1953. זה החטא הקדמון שלי - חטא אכילת פרי עץ הדעת, חטא שעליו החברה אינה מסוגלת למחול כי אם היא תמחול היא עלולה להיפגע, אך אם היא לא תמחול היא תיכחד.

קבורת השלושים וחמישה בגוש עציון.

